

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 26 november 2015

Mål nr

Ö 4912-14

KLAGANDE

Överförmyndare i samverkan i Övre Dalarna

Mora kommun

792 80 Mora

MOTPART

MP

SAKEN

Anordnande av godmanskap

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts beslut 2014-10-02 i mål ÖÄ 7693-14

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen avslår överklagandet och anordnar godmanskap för MP enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken. Den gode mannen ska bevaka MPs rätt och förvalta hans egendom.

Högsta domstolen visar målet åter till tingsrätten som ska förordna en god man.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Överförmyndaren har yrkat att Högsta domstolen ska fastställa tingsrättens beslut att inte anordna godmanskap.

MP har stått fast vid att han behöver en god man som bevakar hans rätt och förvaltar hans egendom.

SKÄL

Bakgrund och frågan i Högsta domstolen

1. MP har ansökt om att det ska anordnas ett godmanskap för honom. Han har anfört att han har en sjukdom som innebär att han under en längre tid har behövt hjälp. Enligt MP blev behovet påtagligt när han under år 2014 råkade in i en ekonomisk kris. Han anser sig därför behöva hjälp av någon som tar över ansvaret för hela hans ekonomi, så som en god man kan göra. Han ser god man som ett alternativ till att det utses en förvaltare för honom.

2. Överförmyndarens inställning är att MP inte behöver en god man, eftersom hans hjälpbehov kan tillgodoses med mindre ingripande åtgärder, antingen genom att han ställer ut en (general)fullmakt eller genom att han söker bistånd enligt t.ex. socialtjänstlagen (2001:453) eller lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade. Överförmyndaren har särskilt pekat på MPs möjlighet att få hjälp genom förmedlingsmedel, boendestöd och personligt ombud och dessutom lyft fram myndigheternas serviceskyldighet. Först om sådana hjälpåtgärder visar sig otillräckliga eller mindre väl fungerande, kan det enligt överförmyndaren finnas grund för att anordna ett godmanskap.
3. Tingsrätten avslog MPs ansökan. Hovrätten har ändrat beslutet och förklarat att det finns förutsättningar att anordna ett godmanskap för att bevaka MPs rätt och förvalta hans egendom.
4. Detta aktualiserar två principiella frågor, dels hur godmanskap förhåller sig till andra former av bistånd, som kan vara mindre ingripande, dels hur saken ska utredas och bedömas i ett ärende om att anordna godmanskap.

Behovet av ett godmanskap

5. Om någon på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person, ska rätten, om det behövs, besluta att anordna godmanskap för henne eller honom. Ett sådant beslut får inte meddelas utan samtycke av den för vilken godmanskap ska anordnas, om

inte den enskildes tillstånd hindrar att hans eller hennes mening inhämtas.
(Se 11 kap. 4 § första stycket föräldrabalken.)

6. Ett anordnande av ett godmanskap förutsätter alltså att den enskilde på grund av sjukdom eller liknande förhållande har särskilt svårt att på egen hand sköta sina juridiska, ekonomiska eller personliga angelägenheter. Men därutöver krävs det bl.a. att åtgärden i rättslig mening behövs. I detta krav ligger att hjälpbehovet i sig måste vara av viss betydelse; i annat fall har möjligheten att förordna en god man ansetts föra för långt. Kravet på ett behov innebär emellertid också att ett godmanskap ska ställas i relation till andra möjligheter för den enskilde att få bistånd, inbegripet möjligheten att på mer informell väg få hjälp av anhöriga och vänner. Om den enskilde på något annat vis kan få sina angelägenheter skötta på ett tillfredsställande sätt, kan det betyda att godmanskap inte behövs. I synnerhet gäller detta om den andra åtgärden är mindre ingripande, sett ur den enskildes perspektiv. Reglerna om godmanskap får sålunda anses vila på tanken, att den som behöver bistånd inte ska utsättas för mer ingripande åtgärder än som verkligen är motiverat. (Se prop. 1974:142 s. 121 samt prop. 1987/88:124 s. 136 och 168.)

7. Bedömningen ska ske med utgångspunkt i det särskilda fallet och den enskildes möjligheter att få bistånd. När det gäller juridiska eller ekonomiska angelägenheter, består alternativet främst i att den enskilde kan utfärda en fullmakt eller på annat sätt uppdra åt någon att sköta hans eller hennes angelägenheter. Detta förutsätter dock att den enskilde, trots sjukdom eller något liknande förhållande, kan instruera en uppdragstagare inom det rättsliga

eller ekonomiska området och sedan följa upp de åtgärder som vidtas. Här ligger en väsentlig skillnad gentemot ett godmanskap, där det allmänna utövar kontrollen enligt föräldrabalkens regler; se bl.a. 12 kap. 9 § om överförmyndarens tillsyn. (Jfr NJA II 1924 s. 491, prop. 1974:142 s. 117 f. och Torbjörn Odlöw, Ställföreträdare för vuxna. Kamrer eller handledare?, 2005, s. 149.)

8. I detta sammanhang har överförmyndaren pekat på bistånd i formen av förmedlingsmedel, som innebär att den enskilde kan ansöka om hjälp med att hantera sin ekonomi (jfr 4 kap. 1 § socialtjänstlagen och SOU 2013:27 s. 98). Även de socialrättsliga stödåtgärderna bygger dock i många fall på att de ekonomiska angelägenheterna sköts med stöd av en fullmakt, låt vara att den enskildes instruktioner och kontroll kan vara mindre framträdande i sådana fall.

9. När det gäller ansvaret för den enskildes personliga angelägenheter, bygger föräldrabalken på tanken att behovet av bistånd i stor utsträckning ska kunna lämnas inom ramen för socialtjänst- och omsorgslagstiftningen och att godmanskap då inte behövs (prop. 1974:142 s. 117 samt prop. 1987/88:124 s. 136 f. och 139). Många åtgärder ska fungera som ett praktiskt och socialt stöd i den enskildes vardag. Åtgärder av det slaget kan dock inte helt ta över en god mans uppgifter på det personliga planet. För att sådana åtgärder ska kunna ges företräde, måste det därför förutsättas att den enskildes behov i allt väsentligt gäller ansvaret för hans eller hennes person och att den enskildes angelägenheter kan skötas på ett tillfredsställande sätt utan att godmanskap anordnas.

10. Ytterst blir det fråga om att se till den enskildes samlade behov av bistånd. Det är visserligen tänkbart att han eller hon kan få det bistånd som behövs genom insatser av flera olika slag. Om den enskilde behöver hjälp med både skötseln av sina personliga förhållanden och sina juridiska eller ekonomiska angelägenheter, kan det dock många gånger framstå som mest ändamålsenligt att utse en god man som tar ansvar för hela situationen.

Domstolens prövning av behovet

11. En ytterligare fråga är emellertid hur domstolen i ett ärende om godmanskap får underlag för sin bedömning av den enskildes möjlighet att få bistånd i någon annan ordning.

12. Det ligger på domstolen att se till att ärendet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver, och domstolen ska genom sin materiella processledning verka för att parterna för in den utredning som behövs (12 § lagen (1996:242) om domstolsärenden). I första hand får det läggas på överförmyndaren att föra in den utredning som domstolen anser att den behöver för sitt ställningstagande. Överförmyndarens ansvar har särskilt lyfts fram genom de bestämmelser i 11 kap. 17 a § föräldrabalken som infördes den 1 januari 2015. Domstolen får enligt bestämmelserna uppdra åt överförmyndaren att hämta in yttranden, liksom utredning om den enskildes hälsotillstånd. Om det är överförmyndaren som ansöker om ett godmanskap, ska inhämtat material ges in till domstolen tillsammans med ansökan. (Se prop. 2013/14:225 s. 17 ff. och 45 f., jfr NJA 2014 s. 731.)

13. När domstolen ska bedöma om den enskilde kan klara sina rättsliga och ekonomiska angelägenheter utan bistånd av en god man, är det avgörande om

han eller hon kan instruera en uppdragstagare och kontrollera hur uppdraget utförs. Den bedömningen får normalt ske med ledning av de yttranden och den medicinska utredning som vanligtvis finns i ett ärende om godmanskap (11 kap. 16 och 17 §§ föräldrabalken).

14. Är det i stället den enskildes personliga angelägenheter som kommer i blickfånget, kan åtgärder enligt socialtjänst- och omsorgslagstiftningen framstå som alternativ. När överförmyndaren ansöker om ett godmanskap, får det normalt antas bygga på en bedömning av att alternativa åtgärder är otillräckliga. Det torde mera sällan finnas anledning för domstolen att ifrågasätta den bedömningen, särskilt som ett godmanskap bygger på samtycke av den enskilde eller på att samtycke inte kan lämnas. Skulle emellertid utredningen i ett särskilt fall ge vid handen att ett godmanskap är onödigt ingripande, får det ankomma på domstolen att ta upp saken med parterna och överväga om ytterligare utredning ska hämtas in, företrädesvis genom överförmyndarens försorg.

15. Situationen kan också vara den omvända, där överförmyndaren motsätter sig en enskild ansökan om godmanskap. Om överförmyndaren anser att andra åtgärder ska ha företräde, måste den inställningen underbyggas med preciserade och konkreta uppgifter om de rättsliga och faktiska förutsättningarna för en sådan åtgärd. Domstolen i ärendet om god man har sedan att bedöma om den enskildes angelägenheter kan skötas på ett tillfredsställande och mindre ingripande sätt. Skulle domstolen anse att så inte är fallet, talar det för att godmanskap behövs i föräldrabalkens mening.

16. Frågan om det ska anordnas ett godmanskap får avgöras med ledning av utredningen i det ärendet. Det kan inte ställas upp något generellt krav på att andra åtgärder först ska ha prövats. Bara om det i godmansärendet finns fog

för uppfattningen att en mindre ingripande åtgärd är tillräcklig, kan en ansökan avslås av det nu aktuella skälet. Skulle det i ett sådant fall sedan visa sig att en annan åtgärd inte fungerar, kan frågan om godmanskap tas upp på nytt och bedömas mot den bakgrunden (jfr NJA 1992 s. 863 I).

Bedömningen i detta fall

17. Det framgår av läkarintygen att MP har ett sådant hälsotillstånd som avses i 11 kap. 4 § föräldrabalken. Utredningen visar också att han sedan en längre tid saknar förmåga att själv sköta sin ekonomi och hålla kontakt med myndigheter. Hans sjukdomstillstånd kan förvärras, om han inte får hjälp.

18. Den utredning som finns i ärendet ger vid handen att MP är behörig att utfärda fullmakt, men att han på grund av sin sjukdom inte kan instruera eller övervaka en fullmäktig inom det juridiska eller ekonomiska området.

19. Överförmyndaren har inte heller kunnat visa på någon annan och mindre ingripande åtgärd som innebär att MPs angelägenheter kan skötas på ett tillfredsställande sätt (alldeles oavsett att de nya bestämmelserna i 11 kap. 17 a § föräldrabalken som en följd av övergångsreglerna inte är fullt ut tillämpliga i detta ärende). Förmedlingsmedel kan i viss mån utgöra ett bistånd i ekonomiska frågor, men innebär inte att han får hjälp med de myndighetskontakter som han behöver ha.

20. Det framgår att MPs hjälpbehov inte är tillfälligt. Hans behov av hjälp är också så omfattande att det behövs en god man enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken som biträder honom i alla de angelägenheter som är aktuella i hans fall.

21. Det ska därför anordnas ett godmanskap för MP. Den gode mannen ska bevaka MPs rätt och förvalta hans egendom. Det bör ankomma på tingsrätten att förordna en god man.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Stefan Lindskog, Ann-Christine Lindeblad, Gudmund Toijer (referent), Svante O. Johansson och Lars Edlund
Föredragande justitiesekreterare: Johanna Helevirta